

HET MOOISTE WOORD VAN ... TOON HAGEN

De vage herinnering is die aan een fantas-tisch verhaal over een middeleeuwse mystica. Ze kwam terecht in een toestand van extatische liefde tot God. Raakte buiten zichzelf, ontvlood haar lichaam en werd een vogeltje. Dat hing aan een tak, in trance en transcendentie, rillend en trillend van vervoering. Daarna, in scherpe herinnering, onze docent, die na dat verhaal sprak: “Dames en heren (zo ging dat toen nog aan de universiteit), dit is orewoet.” Het woord grifte zich, ineens en voor altijd, in mijn persoonlijke lexicon.

De 13de-eeuwse mystica Hadewych dichtte vaak over ‘orewoet’.

Uit: J. van Mierlo, *Hadewych*. Amsterdam/Brussel, 1926

Waarom is *orewoet* zo’n prachtwoord?

Dat is het door de woordvorm, de woordbetekenis en de onverbreekelijke relatie daartussen. Voor ik dat uitleg, eerst iets over het korte en vrome leven van dit woord.

Mystiek

Orewoet is een woord uit de Middelnederlandse periode van onze taal (tot ongeveer 1500). Het is daarbinnen weer beperkt tot de dertiende eeuw. Ook ruimtelijk is het beperkt, want het wordt alleen aangetroffen in teksten uit het heretogdom Brabant. De gebruikssfeer van *orewoet* is inderdaad alleen die van de Brabantse mystiek uit die periode. Deze is beroemd geworden als de eerste belangrijke volkstaalmystiek in West-Europa. Er zijn de namen aan verbonden van de non Beatrijs van Nazareth uit Tienen, de begijn Hadewych uit Antwerpen en, wat later, de priester Jan van Ruusbroec uit het Brusselsse.

Naar de vorm is het toen ontstane volkstaalwoord niet transparant. Dat past bij de mistige mystieke wereld waarin het functioneert. Het element *-woet* uit de samenstelling, dat als zelfstandig woord ook varianten kent als *woetheid* en *woetscap*, is wel hetzelfde als ons hedendaagse *woede*; het had vroeger een bredere betekenis ‘dolzinnigheid’, ‘razernij’, die zich niet alleen in ‘boosheid’ uitte. Het eerste element *ore-* is duister. Etymologen menen dat dat niet het voorvoegsel *oor-* (als in *oorkonde*) kan zijn; ook het lichaamsdeel *oor* is onwaarschijnlijk, evenals *oer-*. Al is het wel verleidelijk aan dit laatste te denken, want *orewoet* roept associaties op met *oerol*, *oeralinda* en andere *oer-*woorden. Zo ervaar ik in ieder geval het klankkarakter van het woord: het rolt voort met de ronde, achter in de mond hangende *oo-* en *oe-*klanken, niet gehinderd door de lichte, glijdende en halfvocalische medeklinkers, tot het afgesloten wordt met een ferme explosieve *t*. Pater Jozef van Mierlo S.J., de ontdekker van de Brabantse mystiek, schreef eens over een vers van Hadewych “dat kleurt in het donkerrood der zware *oe-*klanken”. Dat is ook het gamma van *orewoet*: rond en donker van klank, duister als samengestelde vorm, zonder scherpe grammaticale contouren – het woordgeslacht kan vrouwelijk, mannelijk en onzijdig zijn – en rood van koloriet, want het woord is doorstraald van minnegloed.

Aardse lichamenlijkheid

In de betekenis van *orewoet* staat de minne inderdaad centraal. Teksten hebben het over “orewoet van der minnen” en “in minnen orewoede”. De Brabantse mystici uit de dertiende eeuw dienen God niet in de tastbare wereld van de kerkbank en van de vroomheid in hout en steen. Hun geestelijke we-

reld is een visionair universum van vormen van vervoering en innige liefde tot God. *Orewoet* verwijst niet naar uiterlijke tekenen van het geloof, maar naar een geestesgesteldheid. Het intrigerende aan die geestesgesteldheid is dat de opperste vergeestelijking bereikt wordt in visioenen vol van aardse lichamenlijkheid.

Voorals vrouwen zijn in staat tot deze orewoet. De vrome vrouwen hebben verzaakt aan het huwelijk, maar zijn bijna geëxalteerd op zoek naar de ware geestelijke bruidgom. De maagdelijke liefde is gericht op liefdesdienst, en lichamenlijke ervaringen worden sterk erotiserend beschreven.

Het moet allemaal zeer gewaagd en bijna blasfemisch geklonken hebben in die dagen: vrouwen die niet tot de geestelijke stand behoorden, maar toch schreven over religieuze zaken; die dat bovendien deden in de volkstaal, en niet in de taal van het religieuze domein, het Latijn; en dat dan ook nog op een wijze waarbij emotie en affectie het royaal wonnen van rede en verstand.

Die hele revolutionaire benadering culmineert in de orewoet. Ze – de vrouwelijke vorm past het meest – is alchemie van zingeving en zintuigen, ze is tegelijk dieptepsychologisch en theologisch, psychisch en somatisch; in haar is het Woord liefdevol Vlees geworden. Ze is de piekervaring van de Gods- en liefdesdienst; het afrodisiacum der vroomheid, de religieuze xtc van de dertiende eeuw.

Al deze tegenstellingen, ongerijmdheden en duisternissen zitten al meer dan zeven eeuwen opgeborgen in die ene schimmige en donkere woordvorm. Daarom is *orewoet* zo’n mooi woord. ●

Toon Hagen is emeritus hoogleraar en doceerde dialectkunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen